

JEL Classification: A13; O10; I31

Косінський Петро, доктор філософії
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-3254-2379>
marmorcos@ukr.net
 Petro Kosinskyi, Philosophy Doctor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0002-3254-2379>
marmorcos@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У цій статті узагальнено підходи до трактування терміна «соціальна економіка». Основною метою дослідження є опрацювання наукових джерел для формування теоретичного базису щодо сутності та принципів впровадження засад соціальної економіки у галузі народного господарства, з метою підвищення ефективності діяльності підприємств й зростання рівня життя та добробуту населення. Актуальність вирішення даної наукової проблеми полягає в тому, що сьогодні наявна в нашій державі економічна система ведення національного господарства потребує вдосконалення та переходу на новий рівень відносин для вирішення ряду нагальних завдань соціально-економічного характеру. Дослідження теми даної статті здійснюється в такій логічній послідовності: вивчення поглядів вітчизняних вчених стосовно необхідності впровадження принципів соціальної економіки та трансформації національної економічної системи господарювання, вивчення сутності й узагальнення підходів до терміна «соціальна економіка», аналіз особливостей трансформації концептуальних засад «соціальної економіки» в нашій державі, виявлення принципів впровадження засад даної концепції, формування висновків та виявлення подальших перспективних напрямів дослідження поставленої проблеми. У даній статті обґрунтовано суб'єктивні та об'єктивні передумови соціальної трансформації системи національної економіки. Виявлено, що соціальна економіка являє собою новий етап в розвитку національного господарства, а також притаманна лише «гуманістично» спрямованим державам, розвиненим в економічному, інноваційному, науковому, правовому, культурному плані. Досліджено, що соціальна економіка вченими розглядається не лише, як системно-структурний об'єкт, а й як певна ідеологія, науковий напрямок, філософське вчення, економічний інструмент тощо. За останнє десятиріччя в нашій державі відбулися помітні зміни не тільки в трактуванні сутності соціальної економіки, а й самій концепції, що дало змогу виділити певні етапи її трансформації: розробка, розвиток та інтеграція із іншими концепціями. На основі узагальнених теоретичних матеріалів, сформовано власне визначення терміна «соціальна економіка». В ході дослідження стало зрозуміло, що впроваджувати засади концепції соціальної економіки слід дотримуючись певних принципів, зокрема таких як: соціальної відповідальності, обов'язкової взаємодії учасників суспільних відносин, суспільно-правової рівності, відповідності концепції соціальної економіки принципам концепції сталого розвитку, соціального страхування тощо.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальна економіка, соціально-орієнтована економіка, соціально-економічний розвиток, сталий розвиток, соціо-еколого-економічна система.

THEORETICAL ASPECTS AND PRINCIPLES OF FORMATION OF THE CONCEPT OF SOCIAL ECONOMY

This article summarizes the approaches to the interpretation of the term "social economy". The main purpose of the study is to develop scientific sources to form a theoretical basis for the nature and principles of implementing the principles of social economy in the national economy, in order to increase the efficiency of enterprises and increase living standards and welfare. The urgency of solving this scientific problem is that today the existing economic system of national economy in our country needs to improve and move to a new level of relations to solve a number of urgent socio-economic problems. The study of the topic of this article is carried out in the following logical sequence: studying the views of domestic scientists on the need to implement the principles of social economy and transformation of the national economic system, study the essence and generalization of approaches to the term "social economy". state, identifying the principles of implementation of the principles of this concept, drawing conclusions and identifying further promising areas of research of the problem. This article substantiates the subjective and objective prerequisites for the social transformation of the national economy. It was found that the social economy is a new stage in the development of the national economy, and is inherent only in "humanistically" oriented states, developed in economic, innovative, scientific, legal, cultural terms. It has been studied that the social economy is considered by scientists not only as a system-structural object, but also as a

certain ideology, scientific direction, philosophical doctrine, economic tool, etc. Over the last decade, our country has undergone significant changes not only in the interpretation of the essence of the social economy, but also the concept itself, which allowed us to identify certain stages of its transformation: development, development and integration with other concepts. On the basis of generalized theoretical materials, the own definition of the term "social economy" is formed. The study revealed that the principles of the social economy should be implemented in accordance with certain principles, such as social responsibility, mandatory interaction of participants in social relations, social and legal equality, compliance of the social economy with the principles of sustainable development, social insurance and more.

Key words: social responsibility, social economy, socio-oriented economy, socio-economic development, sustainable development, socio-ecological-economic system.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З метою забезпечення реалізації цілей концепції сталого розвитку в нашій державі, процвітання національного господарства, розвитку соціо-еколого-економічних систем, посилення соціальної відповідальності бізнесу, поліпшення взаємозв'язків представників влади з різними верствами населення, вирішення ряду суспільних й інших проблем необхідна трансформація наявної економічної системи та її переорієнтація на соціальні принципи, а також оновлення (вдосконалення) сформованої економічної парадигми, що, в свою чергу, допоможе вирішити актуальні, на сьогоднішній день, завдання соціально-економічного характеру.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Про необхідність та важливість соціальної орієнтації (переорієнтації) економіки йдеться у працях багатьох вітчизняних вчених: О.І. Амоші та С.М. Гріневської (*Амоша та Гріневська, 2012*), Е.М. Лібанової (*Лібанова, 2010*), Л.В. Стрижеус та А.О. Тендюк (*Стрижеус та Тендюк, 2016*), А.О.Москвіної (*Москвіна, 2019*), І.П. Кінаша та І.В. Перезовова (*Кінаш та Перезовова, 2015*) та інших.

Зокрема О.І. Амоша та С.М. Гріневська (*Амоша та Гріневська, 2012*) стверджують, що соціально-економічні перетворення в нашій державі сприятимуть ефективному розвитку підприємств промисловості, підвищенню продуктивності суспільного виробництва й добробуту населення.

Е.М. Лібанова (*Лібанова, 2010*) переконана, що перехід до соціально-орієнтованої системи ведення національного господарства дозволить зменшити рівень розшарування між різними соціальними верствами й сприятиме активному залученню громадян в державотворчі процеси з метою задоволення й реалізації важливих суспільних інтересів.

Л.В. Стрижеус та А.О. Тендюк (*Стрижеус та Тендюк, 2016*) займались дослідженням в сфері забезпечення соціальної орієнтації економіки, взявши до уваги специфіку соціо-економічного розвитку регіонів держави, в результаті чого побудували типи регіональної політики забезпечення соціальної орієнтації економіки, їх напрями й цілі, а також інструменти втілення на практиці.

Наполягає на соціальній переорієнтації наявної, для вітчизняної економіки, системи господарювання й А.О. Москвіна (*Москвіна, 2019*), адже науковець переконана, що в наслідок таких змін можна очікувати не лише на розвиток соціально-економічної сфери, а й на значне підвищення конкурентоспроможності держави.

І.П. Кінаш, І.В. Перезовова (*Кінаш та Перезовова, 2015*) вважають, що «процеси переходу від однієї системи господарювання до іншої системи соціально-орієнтованого ринкового господарювання є об'єктивно необхідними і мають специфічну природу».

Цілі статті. Цілями статті є дослідження теоретичного базису щодо сутності та принципів впровадження засад соціальної економіки у галузі народного господарства, з метою підвищення ефективності діяльності підприємств й зростання рівня життя та добробуту населення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Необхідність соціальної трансформації національної економічної системи господарювання зумовлена низкою факторів, найбільш вагомими з яких вважаємо: екстенсивне використання наявного в державі природно-ресурсного

потенціалу (в тому числі, й людського); посилення негативного (шкідливого) впливу підприємств промисловості на стан природних еко-систем; соціальна нерівність, збільшення прірви між соціальними верствами й загострення ступеня соціальної напруги у суспільстві; низький рівень соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадян; застарілі механізми державного регулювання економічних процесів тощо.

Вважаємо, що сьогодні об'єктивними передумовами трансформації системи національної економіки виступають: загострення соціо-еколого-економічних проблем на рівні держави та окремих її регіонів; впровадження засад «сталого» й «зеленого» розвитку у вітчизняній практиці, а також імплементація відповідних цілей й завдань; інтеграція національної економіки України із економікою найбільш розвинених європейських держав (впровадження найкращих практик господарювання) та ін.

Розглядаючи питання, що стосуються соціальної трансформації вітчизняної системи господарювання, доцільно визначити суть поняття «соціальна економіка», принципи, що в нього закладені та характерні особливості.

У вітчизняних джерелах наукової літератури представлено багато тлумачень терміна «соціальна економіка», однак єдиний підхід до його трактування відсутній, а також, в більшості із них, він розглядається в широкому розумінні та є досить неконкретизованим.

Наприклад, О.М. Коваленко та Л.В. Мазник під «соціальною економікою» розуміють «економіку добробуту у самому широкому розумінні» (Коваленко та Мазник, 2013). Зауважимо, що під дане визначення підпадає, будь яка економічна діяльність, що приносить користь суспільству чи окремій людині, в залежності від наявних благ. До того ж, у даному випадку важко визначити основну мету, завдання та цілі соціальної економіки, а також не зрозуміло яким саме чином і за рахунок чого передбачається досягнення добробуту.

Під «соціальною економікою» О.В. Каховська (Каховська, 2012) розуміє іногородні відносини, що виникають між людьми в процесі економічної діяльності та призводять до поліпшення фінансового становища суспільства й зменшення (усунення) прірви між різними верствами населення. Згідно даного підходу, можна зробити висновки, що соціальній економіці притаманний «справедливий» характер, однак вважаємо, що окрім забезпечення прийнятної симетрії у фінансових доходах суспільства, повинні реалізуватися й інші суспільні цілі: соціально-екологічні; соціо-культурні; соціального захисту та безпеки тощо.

Цікаве визначення терміна «соціальна економіка» дає М.Д. Романюк, який трактує її, як «визначальну ознаку цивілізованого суспільства» (Долгий та Сидоренко, 2011). З огляду на це, можна стверджувати, що соціальна економіка являє собою новий етап в розвитку національного господарства, а також притаманна лише «гуманістично» спрямованим державам, розвиненим в економічному, інноваційному, науковому, правовому, культурному плані.

Таким чином, в економічно слаборозвинених державах з тоталітарною системою державно-політичної влади, в яких спостерігається низький рівень (відсутність) морально-етичних, духовних та культурно-історичних цінностей, впровадження соціальних принципів розвитку в національну економічну систему є абсурдним.

Більш повне визначення терміна «соціальна економіка» дають С.Ю. Гончарова, А.Б. Гончаров та Н.В. Агромакова, які розуміють під ним «систему господарювання, в основі якої знаходиться забезпечення соціально орієнтованого економічного зростання у взаємозв'язку з економічно орієнтованим соціальним розвитком» (Гончарова та ін., 2018). Тобто, дослідники розглядають соціальну економіку, як складні взаємозв'язки між соціально-економічними потребами держави і її народу, що забезпечать досягнення певного соціального прогресу.

Зауважимо, що в джерелах наукової літератури існує безліч підходів, що свідчить про багатогранність категорії «соціальна економіка». Зокрема, даний термін розглядають не лише як систему (складну структуру), а й як певну ідеологію (Ж.В. Семчук (Семчук,

2011)), науковий напрямок (С.М. Гріневська (Гріневська, 2012)), філософське вчення, економічний інструмент (М.С. Дороніна, С.М. Голубєва (Дерев'янка та ін., 2014) тощо.

В результаті аналізу вище наведених вітчизняних наукових праць стало зрозуміло, що за останнє десятиріччя в нашій державі відбулися помітні зміни не тільки в трактуванні сутності соціальної економіки, а й самій концепції, що дало змогу виділити певні етапи її трансформації (розробка, розвиток та інтеграція із іншими концепціями), а також, виявити характерні особливості даного поняття на відповідному етапі (рис. 1).

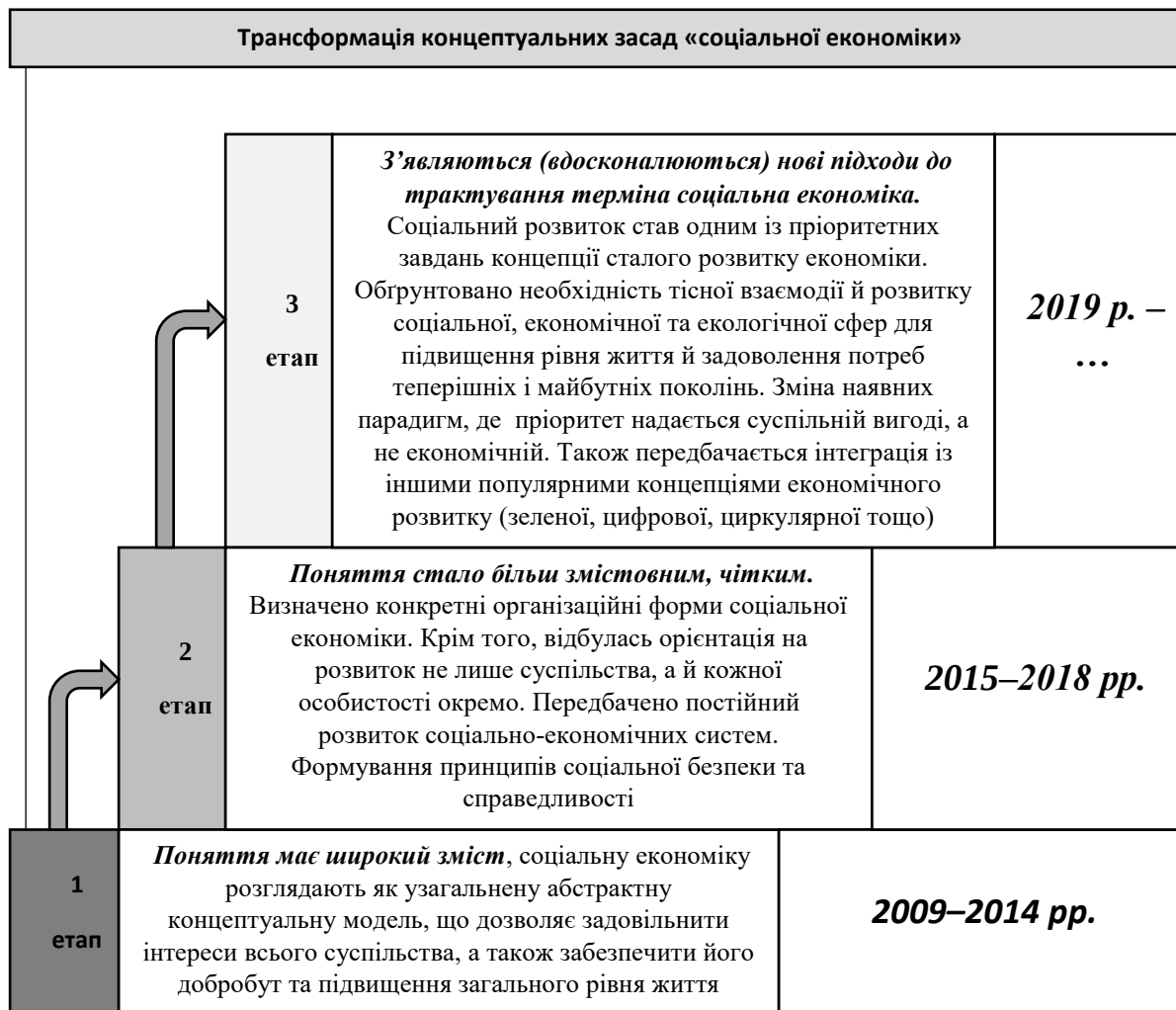

Рис. 1. Ретроспективний аналіз концептуальних засад соціальної економіки в Україні*

*Згруповано на основі (Гончарова та ін., 2018; Єременко, 2009)

Впроваджувати засади концепції соціальної економіки слід дотримуючись певних принципів, наприклад:

1) соціальної відповідальності – відповідальність бізнес-структур та держави за створення робочих місць з належними умовами праці, необхідними для продуктивної (якісної) праці, своєчасна оплата праці; наповнення бюджету за рахунок податків фізичних та юридичних осіб; збереження навколишнього природного середовища; підвищення рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання тощо;

2) обов'язкової взаємодії учасників суспільних відносин – активна участь усіх без винятку суб'єктів соціальних відносин (держави, бізнесу, населення) у побудові «соціальної» держави;

3) суспільно-правової рівності – однакова (рівна) правова відповідальність для всіх учасників суспільно-економічних відносин;

4) відповідності концепції соціальної економіки принципам концепції сталого розвитку – дозволить комплексно вирішити ряд гострих проблем соціально-економічного й соціально-екологічного характеру, що виникли в державі;

5) соціального страхування – передбачає запобігання ряду соціальних ризиків, в наслідок непередбачуваних надзвичайних ситуацій, а також наявність соціальних гарантій безпеки (захищеності) у випадку настання форс-мажорних обставин тощо.

Висновки, обговорення та рекомендації. Отже, сьогодні одним із пріоритетних та перспективних напрямів перебудови світової економіки є соціальна орієнтація, що полягає у посиленому розвитку взаємовідносин для максимального задоволення інтересів громадськості, бізнесу та держави, в процесі суспільного виробництва й проявляється у зростанні рівня соціального добробуту, а також підвищенні значущості ролі соціальної сфери у економічному розвитку держави.

На основі проведеного дослідження, можемо запропонувати власне визначення терміна «соціальна економіка» під яким розуміємо систему, сформовану на принципах соціальної відповідальності й соціальної справедливості, що дозволяє задовільнити у рівній (більш менш рівній) мірі дотичні (перехресні) потреби населення, держави й бізнесу, а також забезпечити збалансований розвиток наявних соціо-еколого-економічних систем в процесах (умовах) глобалізації та цифровізації.

На думку деяких науковців, наприклад, О.А. Попадинця: «у економічній літературі не достатньо дослідженим залишається питання оновлення загальної парадигми економічного розвитку та роль соціалізації як ідеології функціонування і трансформації господарської системи» (Попадинець, 2015). Тому подальші дослідження актуально буде проводити в напрямку визначення пріоритетних цілей, завдань, функцій та оптимальних моделей соціальної економіки, а також дослідження практик соціальної трансформації економічних систем в провідних державах світу.

Авторські внески

Концептуалізація: Косінський Петро

Зберігання даних: Косінський Петро

Формальний аналіз: Косінський Петро

Придбання фінансування: Косінський Петро

Розслідування: Косінський Петро

Методика: Косінський Петро

Адміністрація проекту: Косінський Петро

Ресурси: Косінський Петро

Нагляд: Косінський Петро

Підтвердження: Косінський Петро

Візуалізація: Косінський Петро

Написання: Косінський Петро

Список бібліографічного опису:

1. Амоша, О.І., & Гріневська, С.М. (2012). Соціальна орієнтація економіки: проформа чи реальність? *Економіст*, 7, 4–7.
2. . Гріневська, С.М. (2012). Соціальна орієнтація економіки як економічна версія соціоекономіки. *Український соціум*, 1, 141–150.
3. Лібанова, Е.М. (2010). Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства. *Вісник НАН України*, 8, 3–14.
4. Стрижеус, Л.В., & Тендюк, А.О. (2016). Напрями регіональної політики забезпечення соціальної орієнтації економіки. *Економічні науки. Серія : Регіональна економіка*, 13, 358–367.
5. Москвіна, А.О. (2019). Соціальна орієнтація ринкової економіки України як фактор підвищення національної конкурентоспроможності. *Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки*, 7, 75–83.
6. Кінаш, І.П., & Перезова, І.В. (2015). Трансформаційні процеси української економіки в соціалізації розвитку. *Інтелект XXI*, 2, 48–53.

7. Коваленко, О.М., & Мазник, Л.В. (2013). Соціальна економіка: Конспект лекцій для студентів напрямку 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» денної форми навчання. Київ, НУХТ, 170 с.
8. Каховська, О. (2012). Соціальність і її місце в соціалізації економіки. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*, 32, 427–432.
9. Долгий, О.О., & Сидоренко, О.М. (2011). Дотримання принципу соціальної спрямованості економіки в контексті реалізації норм податкового кодексу України. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління*, 2, 67–72.
10. Гончарова, С.Ю., & Гончаров, А.Б., & Аграмакова, Н.В. (2018). Соціальна економіка: сутність, принципи, функції та основні орієнтири для України. *Бізнес Інформ*, 3, 21–26.
11. Семчук, Ж.В. (2013). Теоретичні основи управління інвестиційними ресурсами соціальної економіки з урахуванням принципів проектного аналізу. *Науковий вісник НЛТУ України*, 23.14, 264–269.
12. Дерев'яно, Ю.М., & Мельник, Л.Г., & Кубатко, О.В. (2014). Соціальна та солідарна економіка: поняття та сутність, досвід та перспективи. *Механізм регулювання економіки*, 3, 89–98.
13. Єременко, В.Г. (2009). Економіка соціальна: Енциклопедія Сучасної України: електронна. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18744 (дата перегляду: 16.11.2021).
14. Попадинець, О.В. (2015). Соціалізація економіки як нова парадигма економічної теорії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 49, 228–231.

References

1. Amosha, O.I., & Hrinevska, S.M. (2012). Sotsialna oriientatsiia ekonomiky: proforma chy realist? [Social orientation of the economy: proforma or reality?]. *Ekonmist – The Economist*, 7, 4–7. [in Ukrainian].
2. Hrinevska, S.M. (2012). Sotsialna oriientatsiia ekonomiky yak ekonomichna versiia sotsioekonomiky [Social orientation of the economy as an economic version of the socio-economy]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian Society*, 1, 141–150. [in Ukrainian].
3. Libanova, E.M. (2010). Sotsialna oriientatsiia rynkovoi ekonomiky yak peredumova konsolidatsii suspilstva [Social orientation of the market economy as a prerequisite for the consolidation of society]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 8, 3–14. [in Ukrainian].
4. Stryzheus, L.V., & Tendiuk, A.O. (2016). Napriamy rehionalnoi polityky zabezpechennia sotsialnoi oriientatsii ekonomiky [Directions of regional policy to ensure the social orientation of the economy]. *Ekonomiczni nauky. Seriia : Rehionalna ekonomika – Economic sciences. Series: Regional Economy*, 13, 358–367. [in Ukrainian].
5. Moskvina, A.O. (2019). Sotsialna oriientatsiia rynkovoi ekonomiky Ukrainy yak faktor pidvyshchennia natsionalnoi konkurentospromozhnosti [Social orientation of the market economy of Ukraine as a factor in increasing national competitiveness]. *Komunalne hospodarstvo mist. Seriia : Ekonomiczni nauky – Municipal utilities. Series: Economic Sciences*, 7, 75–83. [in Ukrainian].
6. Kinash, I.P., & Perevozova, I.V. (2015). Transformatsiini protsesy ukraïnskoi ekonomiky v sotsializatsii rozvytku [Transformational processes of the Ukrainian economy in the socialization of development]. *Intelekt XXI – Intelligence XXI*, 2, 48–53. [in Ukrainian].
7. Kovalenko, O.M., & Maznyk, L.V. (2013). Sotsialna ekonomika: Konspekt lektsii dlia studentiv napriamu 6.030505 «Upravlinnia personalom ta ekonomika pratsi» haluzi znan 0305 «Ekonomika i pidpriemnytstvo» dennoi formy navchannia [Social Economics: Synopsis of lectures for students in the field of 6.030505 "Personnel Management and Labor Economics" in the field of knowledge 0305 "Economics and Entrepreneurship" full-time education]. Kyiv, NUKhT, 170 s. [in Ukrainian].
8. Kakhovska, O. (2012). Sotsialnist i yii mistse v derzhavizatsii ekonomiky [Sociality and its place in the socialization of the economy]. *Zbirnyk naukovykh prats «Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia» – Collection of scientific works "Efficiency of public administration"*, 32, 427–432. [in Ukrainian].
9. Dolhyi, O.O., & Sydorenko, O.M. (2011). Dotrymannia pryntsyphu sotsialnoi spriamovanosti ekonomiky v konteksti realizatsii norm podatkovoho kodeksu Ukrainy [Adherence to the principle of social orientation of the economy in the context of the implementation of the Tax Code of Ukraine]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Ser.: Public Administration*, 2, 67–72. [in Ukrainian].
10. Honcharova, S.Yu., & Honcharov, A.B., & Ahramakova, N.V. (2018). Sotsialna ekonomika: sutnist, pryntsyipy, funktsii ta osnovni oriientyry dlia Ukrainy [Social economy: essence, principles, functions and main guidelines for Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, 21–26. [in Ukrainian].
11. Semchuk, Zh.V. (2013). Teoretychni osnovy upravlinnia investytsiinymy resursamy sotsialnoi ekonomiky z urakhuvanniam pryntsyypiv proektnoho analizu [Theoretical bases of management of investment resources of social economy taking into account the principles of project analysis]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 23.14, 264–269. [in Ukrainian].
12. Derev'ianko, Yu.M., & Melnyk, L.H., & Kubatko, O.V. (2014). Sotsialna ta solidarna ekonomika: poniattia ta sutnist, dosvid ta perspektyvy [Social and solidarity economy: concept and essence, experience and prospects]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of economic regulation*, 3, 89–98. [in Ukrainian].
13. Yeremenko, V.H. (2009). Ekonomika sotsialna: Entsiklopediia Suchasnoi Ukrainy: elektronna [Social economy: Encyclopedia of Modern Ukraine: electronic]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18744 (data perehliadu: 16.11.2021). [in Ukrainian].
14. Popadynets, O.V. (2015). Sotsializatsiia ekonomiky yak nova paradyhma ekonomichnoi teorii [Socialization of the economy as a new paradigm of economic theory]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Bulletin of Transport Economics and Industry*, 49, 228–231. [in Ukrainian].

Дата подання публікації 01.06.2022 р.